

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

ԻԹ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1955

№ ՆՈՅԵՄ — ԴԵԿՏ.

ԹԻԻ 11-12

ԽՄԲԵԳՐԱԿԱՆ

ԳԵԹՍԵՄԱՆԻՒ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԱՅ ԳԵՐԵՋՄԱՆԻ ԵԿԵՂԵՑԻՒՆ ՆՈՐ ՈՂՈՂՈՒՄԸ

Նոյեմբեր 23ի զիշերը տեղացող անձրևներէն զոյացած ջուրերը Գեթսեմանիի ձորին մէջ հաւաքուած, կը խուժէին նախ Գեթսեմանիի Հայոց պարտէզը, յետոյ խորտակելով պատը կը հոսէին Ս. Աստուածածնայ տաճարին դաւիթը և բարձրանալով մինչև մուտքին զազաթը կը խորտակէին նորաշէն երկաթեայ դուռը, լեցնելով ամբողջ տաճարը ջուրով և տիղմով: Բնութեան այս աղէտը տեղի ունեցաւ առաջին անգամ 5 Յունուար 1948ին, զրեթէ միևնոյն ձևով:

Գլխաւոր պատճառները զոյգ այս հեղեղումներուն, նախ արտակարգօրէն տեղացող անձրևներն էին, որոնք ութ կամ տաս տարին անգամ մը այսպէս կուգան հափազանցեալ ձևով և աւերումներ կը պատճառեն: Երկրորդ՝ 1942ին զինուորական նպատակներու համար Ս. Աստուածածնայ տաճարի քովէն անցնող գործարացուեցաւ, որուն պատճառաւ Գեթսեմանիի պարտէզին մէջ հաւաքուող ջուրերը ելք չունին ճամբու վրայէն դէպի կեդրոնի ձորը հոսելու և կը լեցուին տաճարին դաւիթը: Երրորդ՝ միակ ջրանցքը որ կը ծառայէ այժմ անձրևներէն զոյացած ջուրերու փոխադրութեան, անբաւական է նման բացառիկ հեղեղումներուն:

Շարաթներէ ի վեր մեր և յունաց պատրիարքարաններու կողմէն ձեռնարկուած աշխատանքներու չնորհիւ, այժմ տաճարը պարպուած է ամբողջապէս լեցուած ջուրերէն և տիղմէն և մաքրուած հեղեղին առթած աւերներէն: Նիւթական փաստները այս առիթով պատճառուած, տակաւին զնահատման ենթարկուած չեն, սակայն քանի մը հազարի զիւրաւ կրնան յանդիլ:

Ս. Աստուածածնայ գերեզմանի եկեղեցին կը պատկանի Հայոց և Յունաց: Ղպտիններն ու Ասորիները իբրև հետակներ Հայոց՝ կրնան պաշտամունք կատարել հոն: Ղպտինները՝ շաբաթը երկիցս, իսկ Ասորիները մէկ անգամ միայն, և երկուքն ալ ունին մեր կողմէ իրենց տրամադրուած պատարագամատոյց զատ զատ սեղաններ:

Գեթսեմանիի Ս. Աստուածածնայ եկեղեցին տմենահին եկեղեցիներէն մին է, կառուցուած ե. դարուն, շուրջ 453ին, Մարկիանոս կոյսեր կողմէն: Սկզբնական շրջանին եկեղեցին կառուցուած էր երեք այրերու վրայ: Է. դարուն, երբ Պարսիկները զրաւեցին Պաղեստինը, ուրիշ սրբավայրերու կարգին կործանեցին զայն: Կէս դար վերջ սակայն, վերստին կառուցուած էր ան արդէն, ինչպէս մանրամասն կերպով կը յիշէ այս պարագան Արդուլֆ Նպս.ը իր Ուղեգրութեան մէջ:

Թ. դարու սկիզբը այս ստորնայարկ տաճարի վերև շինուած ընդարձակ վերնայարկ եկեղեցիին մէջ կ'ապրէին աւելի քան հարիւր կոյսեր, ըստ եպիփանի վկայութեան, և անոնք էին որ կը պահպանէին Տիրամայր Ս. Կոյսին գերեզմանը, վանահօր մը հսկողութեան և ուղղութեան ներքև:

ԺԱ. դարուն նորէն կը քանդուի եկեղեցին, հաւանաբար Խաչակիրներու կողմէն երուսաղէմի զրաւման ընթացքին: Եկեղեցին թէև կը կործանէր, բայց Ս. Կոյսին գերեզմանը անաղարտ կը մնար: Ս. Քաղաքը զրաւող Godefroy ֆրանկ յաղթականը 1130ին կը վերաշինէր քանդուած այս եկեղեցին: Ինչպէս վերը յիշեցինք, Ս. Աստուածածնայ այս եկեղեցին ունէր վերնայարկ մը, ուր վարէն կը բարձրանային այնքան սանդուխներով՝ որքան որ այժմ կ'իջնենք՝ Ս. Կոյսի գերեզման երթալու համար: Եկեղեցին ունէր նոյնպէս ընդարձակ զաւիթ մը, ուր Խաչակրաց օրով թաղուած են քանի մը անուանի իշխաններ: Գաւիթին սեպածն բարձր պատերը և ամրաշէն աշտարակները կը պաշտպանէին ի հարկին սրբավայրը և վանականներու խուցերը թշնամիներու յարձակումներուն դէմ:

Ս. Կոյսի գերեզմանը կամարներով և սիւններով շրջապատուած և դարդարուած էր այս շրջանին: Կամարներն ու պատերը դարդարուած էին որմանակարներով, որոնք կը ներկայացնէին Ս. Կոյսի կեանքին մեծ առիթները և աւանդական պատմութիւններէն ելուողած տեսարանները: Իսկ գերեզմանը պսակուած էր ոսկիէ և արծաթէ ընտիր անօթներով և արդադիր զարդեղէններով, հոն բերուած ու զետեղուած բազմաթիւ երկիրներէ, իբրև պատուական տրիտուրը բարեպաշտիկ հոգիներու:

1187ին, Սալաէտտինի յաղթութենէն յետոյ, եկեղեցիին բոլոր մասերը՝ հիւանդանոց, վերնայարկի բաժինը՝ իր բոլոր խուցերովը և շրջապատի բնակարաններովը քանդուեցան և անոնց նիւթերը զործածուեցան քաղաքին պարիսպներուն խրամատները նորոգելու համար: Քանդումէ ազատ մնացին միայն Ս. Կոյսին գերեզմանը և ընդարձակ զաւիթը: Քանդուած մասերու հողերը դիզուեցան եկեղեցիին շուրջ, բարձրացան մինչև տաճարին պատուհանները և լուսաւոր եկեղեցին մնաց մութի մէջ: Իսկ Կեղրոնի ձորին հեղեղները տակաւ հողին տակ պիտի թաղէին եկեղեցիին ստորին մասը: Ահա՛ Տիրամօր գերեզմանի եկեղեցիին այժմու վիճակը:

1948էն ի վեր մեր և յոյն պատրիարքարանները խորհրդակցութեան մէջ են հիմնական նորոգութեան ենթարկելու այս պատուական սրբավայրը: Երկուստեք փափաք կայ նաև կարելի վայելչութեամբ դարդարել եկեղեցին, քրիստոնէական այդ աղուոր և խիստ ուշադրաւ սրբավայրին տալու իրեն վայել կերպարանքը, որպէսզի հնութեան և սրբութեան գրոշմով օծուն այդ զոհարը իր

վայելուչ շքեղութիւնը կարենայ հաղնիլ յաչս այն բազմահազար ուխտաւորներուն և այցելուներուն, որոնք ամէն տարի կը լեցնեն Ս. Երկիրը յուխտ և յերկրպագութիւն Տնօրինական Ս. Տեղեացւ։ Սակայն 1948ի հեղեղին հետևանքով երկու պատրիարքարաններու կողմէն զգացուած այս զեղեցիկ փափաքները տակաւին իրենց իրազօրծումը չզտած Ս. Աստուածածնայ եկեղեցիի վերանորոգութեան մէջ, ընտրեան այս նոր աղէտը անգամ մը ևս կը սրէ մեր ուշադրութիւնը և կը պրկէ մեր զգացումները, երկրին ծանօթ պայմաններու հետևանքով առժամաբար յետաձգուած այս գործը իր վերջնական լրումին յանգեցնելու։

Ս. Յարութեան համաշխարհային Մայր Տաճարէն և Ս. Խննդեան Այրէն յետոյ երրորդ ամենանուիրական սրբավայրը կարելի է նկատել Ս. Աստուածածնայ եկեղեցին։ Բարեպաշտ հոգիները անթարգմանելի քաղցրութեամբ մը վար կ'իջնեն իր աստիճաններէն, մօտենալու համար Ս. Կոյսի զերեզմանին և կր մեկնին լայնցած շունչով և ամբողջական մխիթարութեամբ։

Խորունկ մեծարանքը հանդէպ Ս. Կոյսին եղած է ընդհանուր, քրիստոնէական առաջին դարերէն ի վեր: Զարմանալի չէ որ անոր մարմնոյն վերափոխման հրաշալի աւանդութիւնը առանց որեւէ կասկածի ընդունուի Քրիստոնէական եկեղեցիէն և տօնը կատարուի մեծ շուքով ամէն տարի: Այդ աւանդութիւնը սիրելի է մեզի անոր համար մանաւանդ՝ վասնզի խորունկ ուսուցում մը ունի իր մէջ. ան՝ աստուածացումն է պարկեշտութեան, խոնարհութեան, սրբութեան և մաքուր կուսութեան: Հայ ժողովուրդը և հայ կիներ մասնաւոր պաշտամունք մը ունին Աստուածամօր հանդէպ և ասիկա թերևս իր առհաւական պատճառները ունի:

Առաջին դարուն՝ մեր մէջ կայ արդէն Աստուածամտնայ պաշտամունքը, Բարթողիմէոս առաքեալի միջոցով ներմուծուած Ս. Կոյսի պատկերին շնորհիւ: Մինչդեռ Դ. դարուն միայն, Քրիստոնեայ եկեղեցին կը ճանչնայ Ս. Կոյսին տօնը: Իզական սեռին բերուած այս յարգանքը Հայ հոգիին ձայնն է որ մեր պատմութեան առաջին օրէն իբրև քաղցրութեան և զգաստութեան զերազոյն դանդակ լսելի եղած է մեզմէ մեզի: Քրիստոնէական կրօնի մարտիրոսազրու թեան մէջ մեծ է թիւը հայ սրբունիներու, որոնք երկնքի ճամբուն վրայ և թեան մէջ մեծ է թիւը հայ սրբունիներու, որոնք իրենց անարդ ածուխը նախ կրակի, լոյսին մէջ այնքան զեղեցկացան, որոնք իրենց անարդ ածուխը նախ կրակի, ապա ազամանդի վերածեցին, և քիչ չէ թիւը այսօր հայ մայրերուն՝ որոնք երկնքին կը նային Աստուածամօր պատկերին առջև ծնրադիր:

Համոզուած ենք թէ ազգային այս սուրբ ժառանգութիւնը, կ'աւելնարկեմ՝ Ս. Տեղեաց մեր իրաւունքներուն զոր մեր նախնիքը թողուցած են մեզի, մնացած է հաստատուն և անսասան շնորհիւ ոչ միայն այս Աթոռի տիրանուէր մնացած է հաստատուն և անսասան շնորհիւ ոչ միայն այս Աթոռի տիրանուէր զաւակներուն, որոնք իբրև պահակներ Ս. Տեղեաց և անոնց մէջ և ուխտանուէր զաւակներուն, որոնք իբրև պահակներ Ս. Տեղեաց և անոնց մէջ մեր ունեցած ազգային իրաւանց, ըրեր են և կ'ընեն իրենց լաւագոյնը միշտ մեր վառ պահելով հողինքը աշտանակին վրայ Աստուծոյ պաշտամունքին լոյսը, այլ նաև վասն իր ան եղած է ուխտովաբար քրիստոնեայ հայ սերունդներուն՝ նաև իրենց լուսման, անոնցմով նուիրականացնելու և շէն ու պայծառ պահելու հայ իրաւունքներն ու սրբազան աւանդները Ս. Տեղեաց մէջ:

Այս առիթով մեր շնորհակալութիւնն ու երախտիրը նախ Տիար Եղուարդ Կիւլպէնկեանի որ հուատարիմ իր գերգաստանի աւանդութեան, եօթ տարիներ առաջ յանձն առաւ 1000 Անգլ. ոսկի տրամադրել Ս. Աստուածամօր եկեղեցւոյ նորոգութեան: Իշխանական այդ նուիրատուութեան շնորհիւ էր որ իրագործուեցան Ս. Աստուածածնայ եկեղեցւոյ զաւթի և մուտքի դրան նորոգութիւնները: Իսկ եկեղեցւոյ մեր բաժնի ամբողջական նորոգութեան համար, Տեղապահ Սրբազան Հօր դիմումին վրայ, Նորին Վսեմ. Ներսէս Պ. Կիւլպէնկեանի, որ նախագահն է Կիւլլապի Կիւլպէնկեան Հիմնադրամի վարչութեան, 5000 տոլարի նոր նուիրատուութիւն մը եղած է Ս. Աստուածածնայ եկեղեցիի նորոգութեան և մնացեալն ալ կը խոստացուի ամբողջացնել ի հարկին:

Կիւլպէնկեան մեծանուն և բարեսէր տոհմին հարազատներու այս օրինակը վստահ ենք թէ ուրիշներ ևս պիտի մղէ բարիքն ու բարեպաշտութիւնը նըւիրագործելու իրենց դերին և պարտականութեան: Երբ կը կարդանք մեր տոհմային յիշատակարանները, որոնք յաճախ խտացուած արտայայտութիւններ են երախտագէտ սերունդներու, կը տեսնենք թէ մեր ժողովուրդին համար եկեղեցի շինողէն աւելի մեծանձն և առաքինի անձնաւորութիւն չկայ: «Ողորմեա զեկեղեցի շինողաց, երախտաւորաց, պտղատուից, սպասաւորաց, եւ այնոցիկ՝ որք ընդ հովանեաւ սրբոյ եկեղեցւոյ են հանգուցեալ»: Ասիկա ձայնն է մեր պատմութեան և քրիստոնեայ սերունդներու, աղօթքի մը նուիրականութեամբ տեղ գտած մեր աղօթամատենէն ներս:

Եթէ ամէն շէնք որ կը բարձրանայ մարդկութեան կեանքի պէտքին համար, բանի մը սահմանուած է, եկեղեցին տունն է Աստուծոյ, տաղաւարը Հայ հոգիին և կռուանը իր սխրագործութիւններուն և գոյութեան: Եկեղեցի չինել, կը նշանակէ սատարել Հայ հոգիի գորացման և թեւարձակման:

Ով որ կը ծառայէ Հայ եկեղեցիին, կը ծառայէ Հայութեան, գորավիզ հանգիստանալով մեր ժողովուրդի հոգեկան տոկունութեան և յաղթանակին և կը կատարէ սուրբ վրէժխնդրութեան դործ մը:

«Երանի որ ունիցի զաւակ ի Սիրոն»:

